

Pulane dza Lushaka dza u Lwa na Zwiito zwa Vhuuḁa (NACS)

Pulane ya Mveledziso ya Lushaka: Bono Ja 2030 Ji khou lavhelela u bveledza tshitshavha tshi si na zwiito zwa vhuuḁa, vhuḁikumedzeli kha mikhwa ya vhuḁifari havhuḁi kha tshitshavha tshoṭhe nga u angaredza khathihi na muvhuso une wa vha na vhuḁifhinduleli kha vhadzulapo vhawo.

NACS, ye ya ṭanganedzwa nga Khabinethe nga Ja 18 Lara 2020, i ṅetshedza muhanga na pulane ya mashumele kha shango Ja Afrika Tshipembe ya dovha hafhu ya lingedza u bveledza tshitshavha tshine khatsho:

- maitele a vhuḁanguli ha muvhuso na thengiselano a ombedzela vhuḁavhelesi ha maimo a ṅṅha, vhuḁifhinduleli na u vha khagala;
- vhadzulapo vha a funzwa nga ha zwiito zwine zwa dzhiiwa sa vhuuḁa nahone vha dovha vha maanḁafhadzwa uri vha ḁivhe zwine vha tea u ita musi zwiito zwo raloho zwi tshi bvelela;
- vhadzulapo khathihi na tsevi vha khou ṭuṭuwedzwa uri vha vhiḁe zwiito zwa vhuuḁa, na uri vha ḁo dovha vha tikedzwa na u tsireledzwa nga ṅḁila yo teaho musi vha tshi ita nga u ralo;
- vhashumeli vha muvhuso na vhone vha ḁo hwala vhuḁifhinduleli arali hu na u shayea ha ṅḁisedzo ya tshumelo;
- Sekhithara ya zwa mabindu na madzangano a vhadzulapo a shuma nga ṅḁila ine ya ṭuṭuwedzwa nga ndeme ya mbuelo nahone a ḁo hweswa vhuḁifhinduleli kha zwiito zwa vhuuḁa; na uri
- hu na maitele a u sa konḁelela zwiito zwa vhuuḁa na luthi kha sekhithara ifhio na ifhio khathihi na vhuḁifhinduleli ho fhelelaho kha avho vane vha ḁidzhenisa kha zwiito zwa vhuuḁa.

NACS yo ḁitika kha kuhumbulele kwa uri hu tea u vha na u thivhelwa ha zwiito zwa vhuuḁa nga kha mavhusele avhuḁi, u vha khagala, ndangulo ya u fulufhedzea na vhuḁifhinduleli tshitshavhani khathihi na u wanuluswa ha zwiito zwine zwa nga dzhiiwa sa zwiito zwa vhuuḁa nga u ṭavhanya u itela u leludza maga a u fhindula kha zwiito zwa vhuuḁa ane a khou itwa nga mazhendedzi a khombetshedzo ya mulayo khathihi na zwiṅwe zwiimiswa zwi lwaho na zwenezwi zwiito zwa vhuuḁa. Tshitshavha tshoṭhe khathihi na maitele o ṭanganelaho a u lwa na zwiito zwa vhuuḁa zwi ḁo thusa kha u fhungudza ṭhḁea ya u vhubwaha ha khomishini dza ṭhḁisiso dzi ḁuraho masheleni manzhi, ṭhḁisiso dza zwa vhuḁifhinduleli khathihi na maṅwe maitele a zwa mulayo.

Thikho dza rathi dza ndeme dzi tevhelaho ndi dzone dzi vhubwaha zwipiḁa zwa ndeme zwa ino pulane:

Thikho	Mbekanyamushumo dza mashumele*
<p>1. U shela mulenzhe ha vhadzulapo: U kunguwedza na u ṭuṭuwedza zwa vhadzulapo ho kwhaṭhaho, zwa vhuḁevhi, vhungoho na u vha khagala kha masia oṭhe a tshitshavha.</p>	<p>A. U tikedza zwa vhadzulapo ho kwhaṭhaho na u ṭuṭuwedza maga a u vusulusa mikhwa hu tshi itelwa u thivhela na u fhelisa zwiito zwa vhuuḁa.</p> <p>B. U tsireledza na u tikedza tsevi khathihi na u ṅetshedza zwiko zwo teaho kha maitele a zwa vhuḁevhi.</p> <p>C. U khwiṅifhadza ndangulo ya vhungoho na u ṭuṭuwedza vhuḁikumedzeli kha vhuḁifari ha mikhwa yavhuḁi.</p> <p>D. U engedza na u kwhaṭhisedza maitele a u vha khagala kha sekhithara dzoṭhe.</p>
<p>2. Vhuḁifari havhuḁi: U vhona uri zwa u ita uri vhashumi vha ḁifare nga ṅḁila yavhuḁi zwi khou itwa nga u ṭavhanya kha sekhithara dzoṭhe hu tshi itelwa u engedza zwa u shela havho</p>	<p>A. U ita uri hu vhe na vhuḁifari havhuḁi kha sekhithara ya muvhuso khathihi na u fhaṭa shango Jiṅe Ja vha na vhuḁikoni.</p> <p>B. U khwiṅifhadza vhuḁikoni na u fulufhedzea ha zwiimiswa zwine zwa vha zwa ndeme kha ndingedzo dza u lwa na zwiito zwa vhuuḁa.</p>

mulenzhe kha u bveledza fhethu ha mishumo hune ha sa vhe na zwiito zwa vhuuḁa.	
<p>3. Mavhusele a mikhwa yavhuḁi ane a vha na vhuḁavhelesi khathihi na ndangulo ya masiandaitwa: U khwiṅifhadza mavhusele, vhuḁavhelesi na ndangulo ya masiandaitwa kha madzangano.</p>	<p>A. U bveledza vhurangaphanḁa ha mikhwa yavhuḁi kha sekhithara dzoṭhe.</p> <p>B. U kwhaṭhisa mashumele a zwa vhuḁavhelesi na mavhusele kha sekhithara ya muvhuso.</p> <p>C. U kwhaṭhisa maitele a mikhwa yavhuḁi na u fulufhedzea kha sekhithara dzoṭhe.</p> <p>D. U kwhaṭhisa maitele a vhuḁifhinduleli na ndangulo ya mbekanyamushumo kha madzangano a sekhithara dzoṭhe.</p>
<p>4. Sisṭeme ya thengiselano i pfallaho nahone i re khagala: U khwiṅisa zwa u fulufhedzea na u pfala ha sisṭeme ya thengiselano ya muvhuso.</p>	<p>A. U khwiṅifhadza maitele a vhuḁavhelesi na khombetshedzo kha zwa thengiselano dza muvhuso.</p> <p>B. U khwiṅifhadza maitele a u vha khagala khathihi na ndangulo ya zwidombedzwa kha thengiselano dza muvhuso.</p> <p>C. U tikedza maitele a mashumele avhuḁi kha zwa Ndangulo ya u Renga na u ṅetshedza Thundu.</p>
<p>5. Mazhendedzi o kwhaṭhaho a u lwa na zwiito zwa vhuuḁa: U kwhaṭhisa zwa u ṅetshedzwa ha zwiko, tshumisano, tshumisano vhuḁikoni ha dzitshaka, kushumele, mashumele, vhuḁifhinduleli na vhuḁilangi ha mazhendedzi o ḁiimiselaho zwa u lwa na zwiito zwa vhuuḁa.</p>	<p>A. U kwhaṭhisa vhuḁikoni ha Afrika Tshipembe khathihi na tshumisano ya vhuḁikoni ha dzitshaka na maṅwe mashango kha nndwa ya u lwa na zwiito zwa vhuuḁa.</p> <p>B. U thoma tshimiswa tsha u tshimbidza mafhungo a u lwa na zwiito zwa vhuuḁa uri tshi vhe tshone tshine tsha tshimbidza mafhungo oṭhe a elanaho na nndwa ya u lwa na zwiito zwa vhuuḁa.</p> <p>C. U ṅetshedza zwiko kha mazhendedzi a u lwa na zwiito zwa vhuuḁa nga u vhona uri hu khou engedzwa vhuḁikoni, vhuḁidisi na u ita uri ṅḁila dza kushumele na vhashumi vha hone zwi khou vha zwa musalauno hu tshi itelwa u khwiṅifhadza khombetshedzo ya mulayo.</p> <p>D. U tsireledza vhuḁilangi ha mazhendedzi a ndeme a lwaho na zwiito zwa vhuuḁa ane a vha na vhuḁifhinduleli ha u ṭhḁisisa na u sengisa zwiito zwa vhuuḁa.</p>
<p>6. U tsireledzwa ha sekhithara dzi songo tsireledzeaho: U tsireledza sekhithara dzi songo tsireledzeaho dzine dza nga kwamea u ṭavhanya nga zwiito zwa vhuuḁa na maitele a songo ḁaho nga ndangulo ya khohakhombo yo kwhaṭhaho.</p>	<p>A. U ita ṭhḁisiso kha sekhithara dza muvhuso na dza phuraivethe dzine a dzo ngo tsireledzea kha zwiito zwa vhuuḁa.</p> <p>B. U shumisa maga a u dzhenelaha o livhiswaho kha u fhungudza khonadzeo dza zwiito zwa vhuuḁa khathihi na u ṭuṭuwedza ndangulo ya maitele a vhungoho kha sekhithara dzi songo tsireledzeaho.</p> <p>C. U tshimbidza maitele a zwa vhuḁavhelesi, tsenguluso na u vusuluswa ha maitele a u dzhenelaha zwo livhiswaho kha ndangulo ya khombo kha sekhithara dzi songo tsireledzeaho.</p>

NACS yo dzinginya makumedzwa a mvusuludzo ya kudzudzanyelwe kwa zwiimiswa zwa u lwa na zwiito zwa vhuada ane a do getshedzwa nga fhasi ha ntha mbili.

Luṭa lwa 1: U shumiswa ha pulane dza u thoma dza phiriselo, hu tshi katelwa thogisiso, mveledziso ya mihumbulo khathihi na u ita mvetamveto ya makumedzwa o livhiswaho kha Khabinethe hu tshi itelwa u thomiwa ha tshiimiswa tshihulwane tshi katelaho zwi do itwa nga tshiimiswa tsha tsivhudzo tsha tshifhinganyana tshi katelaho sekhithara nnzhi, tshine tsha divhiwa sa Khorongeletsedzi ya u Lwa na Zwiito zwa Vhuada ya Lushaka (NACAC). Hetshi tshiimiswa tshi do ita mushumo watsho nga kha vhukwamani na komiti dza vhukati ha dziminista dzo fhambanaho, zwigwada khathihi na madzangano a zwa matshilisano. NACS i khou dzinginya uri NACAC i tea u vhumbwa nga Muphuresidennde nahone tshifhinga tshayo tsha u shuma tshilapfusa tshi tea u vha miwaha mivhili kana ya fhaladzwa zwenezwo nga murahu ha musu ho no vhumbiwa tshiimiswa tsha tshoṭhe.

Luṭa lwa 2: Zwa u vhumbwa ha tshiimiswa tsha muvhuso tshine tsha dilanga tsha dovha tsha vha tshi katelaho u ya nga mulayo kana ndayotewa tshine tsha do vhiga nga fhasi ha Phalamennde, zwi do ditika kha maitete a kushumele kwa masia manzhi nga tshumisano ya vhukati ha sekhithara dzo fhambanaho, hu tshi tevhedzwa maitete a u sedza kha muvhuso woṭhe na tshishavha u itela u fhelisa zwiito zwa vhuada. Tshiimiswa itshi tshi tea u newa dzina lo teaho line lo tshuwedzwa nga makumedzwa a NACAC khathihi na tsho dza u fhedzisela dza vhulanguli ho teaho. Hu khou lavhelwa uri zwiwe zwa zwine hetshi tshiimiswa tsha tshoṭhe tsha do zwi ita, ndi u tshimbidza zwa u getshedzwa lwa tshifhinga tshilapfu ha pulane iyi khathihi na mbekanyamushumo dzayo dzoṭhe dzo teaho.

Mushumo u kati zwazwino musu zwi tshi da kha u thoma u shuma ha NACS, u fana na mushumo wa vhuṭogisisi une wa khou itwa nga vha *Fusion Centre* vha re fhasi ha vhulangi ha Tshigwada tsha u Shuma tsha u Lwa na Zwiito zwa Vhuada, zwa u svela phanda na u dzhiwa ha vhukando nga madzangano o fhambanaho a lwaho na zwiito zwa vhuada, mushumo wa u fhungudza khonadzeo ya zwiito zwa vhuada vhu tumanywaho na muhaleo wa COVID-19 khathihi na nzudzanyo dza tshifhinganyana dza NACS dzi langwaho nga Tshigwada tsha Mbambedzo tsha NACS na Komiti ya Ndangulo ya NACS.

Mafhungo manzhi nga ha NACS khathihi na maṭwe maṭwalo o teaho zwi nga wanala kha www.gov.za/AntiCorruption

Anti-corruption toll-free line 0800 701 701